

З огляду на характер та умови служби в правоохоронних органах, а також традиції зі звільненням службовців при зміні керівництва органу, пропонуємо ввести підвищену адміністративну відповідальність для посадових осіб правоохоронних органів за порушення правил прийняття та звільнення з правоохоронних органів.

Бібліографічні посилання

1. *Алексєєнко Л.* Особливості застосування контракту в трудовому праві // Юридичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 88-89.
2. Трудове право України: Навч. посіб. / За ред. П.Д. Пилипенка. – К., 2003.
3. Трудовое право в вопросах и ответах: Учеб.-справоч. пособие / Под ред. В.В. Жернакова. – Х., 2000.
4. *Никитинский В.И.* Контракт в трудовом праве // Советское государство и право. – 1991. – № 8. – С. 52-59.

Надійшла до редакції 13.04.2012

Д.Е. Аблязов

кандидат юридичних наук, доцент
(Східноєвропейський університет
економіки і менеджменту, м. Черкаси)

УДК 349.2

ПРАВО НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто досягнення пенсійної реформи в Україні. Визначено шляхи подальшого реформування національного пенсійного законодавства.

Ключові слова: пенсія, реформа, права людини, соціальний захист.

Рассматриваются достижения пенсионной реформы в Украине. Определяются пути дальнейшего реформирования национального пенсионного законодательства.

Ключевые слова: пенсия, реформа, права человека, социальная защита.

Achievements of pension's reform in Ukraine are researched. Directions of further reformation of national pension legislation are determined.

Keywords: pension, reform, human rights, social guaranteeing.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної нестабільності важливого значення набуває питання належного забезпечення соціальних прав людини, зокрема права на пенсійне забезпечення. Так, на думку І.М. Сироти, пенсія не благодійна акція, не дарунок держави. Пенсія – це зароблена працею приватна власність громадянина, право на яку, згідно зі ст. 41 Конституції України, охороняється

законом. Тому тут не прийнятні принципи адресної соціальної допомоги, про яку так багато говориться в засобах масової інформації [1, с. 144]. У зв'язку з цим слід підтримати соціальні ініціативи Президента України В.Ф. Януковича, серед яких важливе місце посідає підвищення пенсійних виплат.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід зазначити, що важливість проблематики пенсійного забезпечення обумовила великий інтерес до них з боку науковців. Так, зазначені проблеми досліджували В.С. Андреев, В.М. Андрієв, Є.І. Астрахан, В.А. Ачаркан, К.С. Батигін, М.О. Буянова, А.Д. Зайкін, М.Л. Захаров, Р.І. Іванова, О.Є. Мачульська, К.Ю. Мельник, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, С.М. Синчук, І.М. Сирота, Н.М. Стаховська, Б.І. Сташків, Б.С. Стичинський, В.А. Тарасова, Е.Г. Тучкова, Я.М. Фогель, В.Ш. Шайхатдінов тощо. Разом з тим пенсійна реформа, яка триває в Україні, на порядок денний ставить нові та нові завдання, які потребують вирішення. З огляду на вказане **метою** статті є визначення шляхів подальшого реформування національного пенсійного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Як справедливо зазначає В.Б. Савостьянова, одним із важливих результатів розвитку правових систем більшості розвинених країн світу на рубежі ХІХ і ХХ ст.ст. стало конституційне закріплення відповідальності держави за організацію пенсійного забезпечення громадян і формування розвиненої законодавчої бази, що закріплює комплекс соціальних гарантій у даній сфері [2, с. 78].

Сьогодні право на пенсійне забезпечення закріплюється на конституційному рівні у багатьох країнах. Так, ст. 50 Конституції Іспанії (1978 р.) закріплює, що публічна влада гарантує старим громадянам гідне економічне існування шляхом надання їм відповідних пенсій, розміри яких періодично переглядаються. Стаття 38 Конституції Італії (1947 р.) вказує, що кожен громадянин, не здатний до праці і позбавлений необхідних засобів до існування, має право на підтримку і допомогу суспільства. Трудящі мають право на те, щоб для них були передбачені і забезпечені засоби, що відповідають їх життєвим потребам, у випадках нещастя, хвороби, інвалідності, старості і не залежного від них безробіття. Стаття 22 Конституції Греції (1975 р.) закріплює обов'язок держави піклується про соціальне забезпечення трудящих. Стаття 25 Конституції Японії (1947 р.) проголошує, що усі мають право на підтримку мінімального рівня здорового і культурного життя. В усіх сферах життя держава повинна докладати зусиль для підйому і подальшого розвитку суспільного добробуту, соціального забезпечення, а також народного здоров'я.

Слід зазначити, що право на пенсійне забезпечення належить до прав „другого покоління”. Взагалі ж поділяти права людини на три покоління запропонував французький правник Карел Васак. На думку

дослідника, перше покоління прав – це громадянські та політичні права («liberté» – свобода); друге покоління – економічні, соціальні та культурні права («égalité» – рівність) і третє покоління – колективні (солідарні) права («fraternité» – братерство). Так, перше покоління громадянських і політичних прав бере початок від XVII–XVIII ст. Вони були завойовані в ході буржуазно-демократичних революцій у Європі, а також у результаті боротьби Сполучених Штатів Америки за свою незалежність. Політичні права були спрямовані в першу чергу на приборкання сваволі державної влади. Як програмну вимогу було висунуто ідею про обов'язок державної влади не втручатися у сферу, що зачіпає свободу й автономію людини. Це стало можливим тільки після факту поділу влади і утвердження принципу формальної рівності всіх громадян перед законом незалежно від їх соціального стану. Автори французької Декларації прав і свобод людини і громадянина вважали, що першопричиною суспільних нещасть і зіпсованості уряду є неuczтво і забуття прав людини або зневажання ними [3, с. 243]. Друге покоління економічних, соціальних та культурних прав виникло після соціалістичних революцій. Це, наприклад, право на соціальне забезпечення, право на працю, право на відпочинок, право на достатній життєвий рівень тощо. Вказані права скоріше позитивні, ніж негативні, тобто вимагають для їх реалізації участі держави. Водночас, як справедливо зазначає М.М. Антонович, деякі з них не можуть бути однозначно віднесені до позитивних прав (як от право на вільний вибір роботи, право створювати професійні спілки і входити до їх складу тощо) [4, с. 24]. Третє покоління прав розглядається як продукт розвитку національної держави кінця XIX ст. Нині виділяють шість солідарних прав (право на політичне, економічне, соціальне і культурне самовизначення; право на економічний та соціальний розвиток; право на користування спільним спадком людства; право на мир; право на здоров'я та безпечне довкілля; право на гуманітарну допомогу).

У юридичній літературі неодноразово наголошувалося на відмінності між правами першого та другого покоління. Так, С. Верланов вказує, що якщо громадянські та політичні права характеризуються як спосіб захисту індивіда від свавілля держави, то соціально-економічні права були означені як засіб отримання індивідом допомоги від держави. Якщо метою прав „першого покоління” було встановлення рівних можливостей для кожного, то метою прав „другого покоління” – зрівнювання результатів діяльності кожної людини. Якщо громадянські та політичні права пов'язувалися з вимогою умов вільної самореалізації особистості, то соціально-економічні права ототожнювалися з можливостями володіння індивідом соціальними благами, котрі мали забезпечити йому таке існування, яке відповідає людській гідності в межах досягнутого суспільством рівня матеріаль-

ного добробуту [5, с. 13].

За точкою зору О.А. Лукашевої, реалізація прав другого покоління порівняно з правами „першого покоління” має певні особливості [6, с. 21]. Якщо перші реалізують негативну свободу і ставлять за обов'язок державі утримуватися від втручання у сфери, регульовані цими правами, то здійснення права на соціальне забезпечення неможливо без активного сприяння держави. Реалізація права на соціальне забезпечення вимагає постійного втручання держави, довгострокових соціальних програм, оскільки формування соціальної державності – процес постійний, що потребує реакції на ситуації, що виникають і в економіці, і в політиці, і в моральності [6, с. 109].

Також у науковій літературі можна зустріти точку зору, відповідно до якої права „другого покоління” є деклараціями, ідеалами, принципами, особливими публічними, і при тому юридично слабкими, правами, які потребують правової конкретизації, переведення на рівень конкретних цивільних прав. Так, М. Баглай вказує, що економічні, соціальні та культурні права є не стільки юридичними нормами, скільки стандартом, до якого має прямувати держава у своїй політиці [7, с. 216].

Підтримуючи точку зору щодо наявності певних відмінностей у реалізації прав „другого покоління” щодо прав „першого покоління”, основною з яких є активна позиція держави зі сприяння їх реалізації, водночас не можемо погодитися з позицією М. Баглая, що права „другого покоління” є деклараціями, ідеалами, принципами. На підтримку власної позиції наведемо норму п. 5 Віденської декларації і Програми дій, прийнятої на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 р., відповідно до якої усі права людини універсальні, неподільні, взаємозалежні і взаємопов'язані. Міжнародне співтовариство повинне ставитися до прав людини глобально, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою. Хоча значення національної і регіональної специфіки і різних історичних, культурних і релігійних особливостей необхідно мати на увазі, держави незалежно від їх політичних, економічних і культурних систем мають обов'язок заохочувати і захищати усі права людини й основні свободи.

Як відомо, в процесі життя кожна людина знаходиться в небезпеці перед настанням обставин, що можуть безпосередньо відбитися на стані її здоров'я і призвести до втрати заробітної плати – основного джерела засобів існування. До таких обставин належать: хвороба, старість, інвалідність, втрата годувальника тощо. Перебороти їх самотійно в багатьох випадках неможливо, оскільки вони визначені об'єктивними соціально-економічними умовами, тісно пов'язані з виробничою діяльністю, практично не залежать від волі окремої людини. Але дані обставини прямо впливають на соціальну стабільність суспільства, тому держава бере на себе певну частку відповідальності

за їх настання і створює систему соціального забезпечення, надає державні пенсії, соціальні допомоги та послуги [8, с. 2].

Як справедливо зазначають М.О. Буянова, С.І. Кобзева та З.А. Кондратьєва, пенсії є найбільш розповсюдженим і характерним видом соціального забезпечення старих або непрацездатних громадян, що становлять основу всієї системи соціального забезпечення. Усі інші види допомоги й обслуговування старих і непрацездатних громадян призначені для задоволення їхніх специфічних потреб, як правило, понад пенсію (протезування, різні безкоштовні або зі знижкою послуги тощо), а іноді частково замість неї [9, с. 26].

Ми підтримуємо точку зору, згідно з якою пенсія є основним видом соціального забезпечення громадян у будь-якій державі, а її основне призначення у забезпеченні матеріальної підтримки громадян у випадку настання соціальних ризиків (старості, інвалідності, втрати годувальника тощо). Разом із цим слід зауважити, що така матеріальна підтримка повинна забезпечувати людині гідне життя. Так, вперше про забезпечення певного рівня доходів громадян, які втратили працездатність, на рівні міжнародно-правових актів згадується в Рекомендації Міжнародної Організації Праці (МОП) „Щодо забезпечення доходу” № 67 (1944 р.). Відповідно до п. 1 Рекомендації системи забезпечення доходу повинні зменшувати нестатки і відвертати злидні шляхом відновлення до прийнятних розмірів доходу, втраченого через непрацездатність (зокрема старість) або у зв'язку з неспроможністю дістати оплачувану роботу, або через смерть годувальника.

Загальна декларація прав людини (1948 р.) значно конкретизує права людини в даній сфері. Так, ст. 22 Декларації закріплює право кожної людини на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави, а ст. 25 – право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

Прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1966 р. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ще підсилив міжнародну нормативну базу у вказаній сфері. Зокрема, ст. 9 Пакту закріплює обов'язок держав визнавати право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування, а ст. 11 – право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і

житло, і на неухильне поліпшення умов життя.

На європейському рівні одними з найважливіших документів у соціальній сфері є Європейська соціальна хартія (1961 р.) та Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.). Відповідно до ст. 12 останнього документа, який, до речі, ратифікувала Україна, з метою забезпечення ефективного здійснення права на соціальне забезпечення держави, які ратифікували цей документ, зобов'язуються:

- започаткувати систему соціального забезпечення або підтримувати її функціонування;

- підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні на такому, який дорівнює рівню, необхідному для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення;

- докладати зусиль для поступового піднесення системи соціального забезпечення на більш високий рівень;

- вживати заходів шляхом укладення відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод або в інший спосіб і відповідно до умов, визначених у таких угодах, для забезпечення: а) рівності між їхніми власними громадянами та громадянами інших Сторін у тому, що стосується прав на соціальне забезпечення, включаючи збереження пільг, які надаються законодавством про соціальне забезпечення, незалежно від пересування захищених осіб по територіях держав Сторін; б) надання, збереження та поновлення прав на соціальне забезпечення такими засобами, як сумарний залік періодів страхування або роботи, що були здійснені за законодавством кожної зі Сторін.

Україна, рівняючись на кращі зразки міжнародної правотворчої діяльності, закріпила у власній Конституції доволі широкий перелік соціально-економічних прав, серед яких право на соціальний захист та право на достатній життєвий рівень. Так, відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Стаття 48 Конституції України проголошує право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Зазначимо, що остання норма Конституції України ще ніколи з часів прийняття Основного Закону не була забезпечена. Стосовно права на пенсійне забезпечення слід зауважити, що з набранням чинності 1 січня 2004 р. законами України «Про загальнообов'язкове державне

пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» в Україні вступила в дію трирівнева система пенсійного забезпечення, де перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій – система недержавного пенсійного забезпечення.

Разом із тим другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – так і не запрацював. Крім цього, поряд із зазначеними законами, які встановили правила у сфері пенсійного забезпечення для всіх категорій населення, в Україні продовжили дію закони, які встановлювали правила у цій галузі для чітко визначеного кола осіб. Це закони України «Про державну службу», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про статус народного депутата України», «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо. Зазначені закони встановлювали, як правило, більш високі розміри пенсій, а також відмінні від загальних умови їх призначення (як правило, необхідною була наявність спеціального стажу).

Пенсійна реформа 2011 р. не внесла кардинальних змін у пенсійну систему України. Так, і сьогодні поряд з пенсіями, передбаченими Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», існують спеціальні пенсії, а також не запрацювала накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Основними «досягненнями» пенсійної реформи 2011 р. стали: збільшення пенсійного віку для жінок до 60-ти років, підвищення страхового стажу до 30-ти років для жінок та 35-ти – для чоловіків, встановлення максимального розміру пенсії (не більше 10-ти прожиткових мінімумів) та підвищення вилучення років для отримувачів спеціальних пенсій за вислугу років.

Висновки. Отже, вважаємо, що на часі стоїть питання не лише про доволі несуттєве збільшення пенсій за останніми ініціативами Президента України, а кропітка робота з виведення заробітних плат з „тіні”, підвищення оплати праці бюджетникам, введення у дію накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Бібліографічні посилання

1. *Сирота И.М.* Право социального обеспечения в Украине. – Х., 2004.
2. *Савостьянова В.Б.* Роль государства в реализации конституционных прав граждан на пенсионное обеспечение и социальные льготы // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 78-85.
3. *Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева.* – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2001.
4. *Антонович М.М.* Україна в міжнародній системі захисту прав людини. – К., 2000.
5. *Верланов С.* Особливості соціальних, економічних та культурних прав людини: до сучасних дискусій // Юридична Україна. – 2005. – № 9. – С. 11-17.

6. Общая теория прав человека / Отв. ред. Е.А. Лукашева. – М., 1996.
7. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. – М., 1998.
8. Мачульская Е.Е., Горбачева Ж.А. Право социального обеспечения. – М., 2001.
9. Буянова М.О., Кобзева С.И., Кондратьева З.А. Право социального обеспечения: Учебник. – М., 2004.

Надійшла до редакції 13.04.2012

Н.В. Барахтян

кандидат юридичних наук

(Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»)

УДК 346

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено питання правового забезпечення ліцензування господарської діяльності на сучасному етапі. Автор визначає систему нормативно-правового регулювання ліцензування, проводить порівняльно-правовий аналіз чинного та перспективного законодавства у сфері ліцензування, на основі чого пропонує внести відповідні зміни до законодавства.

Ключові слова: ліцензування, господарська діяльність, правове забезпечення.

Исследуются вопросы правового обеспечения лицензирования хозяйственной деятельности на современном этапе. Автор определяет систему нормативно-правового регулирования лицензирования, проводит сравнительно-правовой анализ действующего и перспективного законодательства в сфере лицензирования, на основе чего предлагает внести соответствующие изменения в законодательство.

Ключевые слова: лицензирование, хозяйственная деятельность, правовое обеспечение.

The article is devoted to research of questions of the legal providing of licensing of economic activity on the modern stage. An author determines the system normatively legal adjusting of licensing, conducts comparatively legal analysis of current and perspective legislation in the field of licensing. It is suggested on the basis of the expounded material to bring in the proper changes in a legislation.

Keywords: licensing, economic activity, legal providing.

Постановка проблеми. Інститут ліцензування є одним із провідних інститутів господарського права, метою існування якого є регулювання певних видів господарської діяльності. Він набув важливого значення у період переходу до ринкової економіки в Україні.

Сьогодні система ліцензування все ще перебуває на стадії становлення, закладено її нормативну базу, триває формування системи органів ліцензування. Проте цей процес є досить складним, проходить, су-